

# XÂY DỰNG CÂU HỎI ĐÁNH GIÁ NĂNG LỰC TƯ DUY PHẢN BIỆN TRONG DẠY HỌC ĐỌC HIỂU VĂN BẢN

NGUYỄN DIỆU THƯƠNG \*

**Tóm tắt:** Dựa trên cơ sở nhận định mối quan hệ giữa câu hỏi đọc hiểu (mô hình lập luận S. Toulmin), thang độ nhận thức Bloom, tư duy phản biện, bài viết xác định nguyên tắc, quy trình xây dựng câu hỏi và xây dựng hệ thống câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản gắn liền với đặc trưng của các kiểu văn bản. Hệ thống câu hỏi được minh họa qua văn bản văn học với thể loại truyện ngắn. Kết quả nghiên cứu này có thể được sử dụng để tiếp tục xây dựng rubric đánh giá, đề xuất biện pháp phát triển năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản.

**Từ khóa:** Tư duy phản biện, đọc hiểu văn bản, câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện, tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản.

**Abstract:** Based on determining the relationship between reading comprehension questions (S. Toulmin's argumentation model), Bloom's taxonomy, and critical thinking, the article identifies principles and processes for building a system of questions to assess critical thinking competence in teaching reading comprehension associated with the characteristics of text types. The questions are illustrated through literary texts with the genre of short story. This research results can be used to continue to build assessment rubrics and propose measures to develop critical thinking competence in teaching reading comprehension.

**Keywords:** Critical thinking, reading comprehension, questions to assess critical thinking competence, critical thinking in teaching reading comprehension.

## 1. Đặt vấn đề

Đến nay, mặc dù cụm từ “tư duy phản biện” (critical thinking) được đề cập ở nhiều công trình nghiên cứu lý thuyết [10], [12],... và nghiên cứu ứng dụng [1], [2], [3], [4], [5], [6],... nhưng để đánh giá năng lực tư duy phản biện trong những trường hợp cụ thể vẫn còn là một khoảng trống bởi tính phức hợp của loại năng lực này. Tính phức hợp này không chỉ thể hiện ở việc nó được tạo bởi tập hợp các kỹ năng (khả năng lắng nghe và đọc một cách cẩn thận; khả năng đánh giá các lập luận; khả năng tìm kiếm, phát hiện các giả định bên trong, và khả năng vạch ra các hệ quả của một phát biểu nào đó, khả năng thể hiện quan điểm của mình một cách thuyết phục) mà còn bởi nó có thể xảy ra ở quá trình tư duy tự thân hoặc tư duy ngoại thân. Những hoạt động trong quá trình tư duy phản biện thường bao gồm: nêu quan điểm và bảo vệ quan điểm, sử dụng những bằng chứng phù hợp, tạo mối liên hệ giữa các ý, đánh giá, phân tích, tổng hợp, phân loại, so sánh, chỉ ra khó khăn và cách khắc phục. Một quá trình tư duy phản biện được coi là tốt khi đạt được những tiêu chí: rõ ràng, mạch lạc, chính xác,

\* TS - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên; Email: [thuongnd@tnue.edu.vn](mailto:thuongnd@tnue.edu.vn)

thống nhất, ngắn gọn, phù hợp, có những giải thích và lý do phù hợp, khách quan, toàn diện và có chiều sâu.

Tại Việt Nam, một số tác giả đã đặt ra vấn đề phát triển năng lực tư duy phản biện nói chung và trong dạy học đọc hiểu văn bản nói riêng nhưng chủ yếu trình bày khái quát về xu hướng nghiên cứu tư duy phản biện, các định nghĩa về tư duy phản biện và vai trò của tư duy phản biện với người học và đề xuất một số hình thức rèn luyện khuyến khích tư duy phản biện cho người học [2], [3], [4], [5], [12],... Trên thực tế, tháng 3 - 4.2022, chúng tôi đã tiến hành khảo sát giáo viên đang giảng dạy tại một số trường phổ thông tại 9 tỉnh miền núi phía Bắc [9]. Kết quả cho thấy, có đến 90% khẳng định họ biết đến công cụ đánh giá năng lực tư duy theo thang độ nhận thức Bloom [9, tr.133]. Nhưng giáo viên chưa biết được những câu hỏi đó phản ánh mức độ năng lực tư duy phản biện nào. Nếu việc đánh giá năng lực còn mơ hồ thì việc phát triển năng lực cho học sinh của giáo viên cũng sẽ hạn chế. Trong khi đó, dạy học theo định hướng phát triển năng lực đang là xu hướng tất yếu. Vậy, năng lực “cốt lõi”, năng lực “thế kỷ” sẽ được bồi đắp như thế nào, phát triển ra sao trong các môn/phân môn khi không thể đánh giá được chính xác?

Gần đây, tác giả Nguyễn Thị Lệ Thanh [5, tr.101] đã đề xuất tiêu chí đánh giá tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản dựa trên các biểu hiện của năng lực tư duy phản biện theo kết quả nghiên cứu của các công trình khái quát về tư duy phản biện. Tuy nhiên, trong thực tiễn, sử dụng các tiêu chí này, giáo viên sẽ có thể gặp khó khăn trong việc nêu câu hỏi, triển khai trình tự của các câu hỏi, xác định mối quan hệ giữa loại câu hỏi và mức độ biểu hiện tư duy phản biện. Vì vậy, nghiên cứu xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản là cần thiết.

## **2. Phương pháp nghiên cứu và cơ sở xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản**

Nghiên cứu này chủ yếu vận dụng phương pháp nghiên cứu định tính. Từ sự mô tả, tổng hợp, phân tích các tài liệu liên quan đến tư duy phản biện, dạy học đọc hiểu và phát triển năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu, nghiên cứu đã chọn lựa cơ sở xây dựng các câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu dựa trên *bảng thể hiện mối tương quan giữa câu hỏi đọc hiểu (theo mô hình lập luận S. Toulmin) với thang độ Bloom, các giai đoạn phát triển tư duy phản biện* và đặc trưng kiểu văn bản [8, tr.1-12]. Mối quan hệ này được phản ánh thông qua Bảng 1.

Bài viết đã khẳng định: “trong các trường hợp cụ thể, dựa vào bảng trên cùng với việc xác định câu hỏi thuộc nhóm nào, giáo viên có thể đánh giá được mức độ tư duy của học sinh. Qua đó, sẽ có biện pháp tác động tích cực theo chiều sâu. Ngoài ra, với hệ thống câu hỏi thể hiện sự đầy đủ các thành tố theo mô hình lập luận S. Toulmin cũng góp phần tăng thêm tính đầy đủ khi cân nhắc, xem xét các nhiệm vụ. Dựa vào bảng này, giáo viên có thể đưa ra các tiêu chí đánh giá về tư duy phản biện và thang điểm đánh giá phù hợp với mức độ phát triển năng lực”. Tuy nhiên, khi sử dụng trên cần lưu ý: cùng là *xác định* nhưng không phải lúc nào cũng sẽ được xếp vào nhóm nhận biết/ghi nhớ. Điều này, phụ thuộc vào yếu tố xác định đó là tường minh hay hàm ẩn. Chẳng hạn, yếu tố đối với nhóm câu hỏi xác định yếu tố phản bác trong trường hợp đã được tường minh trên văn bản thì ta có thể xếp vào nhóm nhận biết tương ứng với tư duy “thụ động”. Ngược lại, mặc dù câu hỏi là xác định yếu tố phản bác nhưng yếu tố này ngầm ẩn thì có thể xếp vào nhóm phân tích hoặc đánh giá. Ngoài ra, cùng là câu hỏi đánh giá khả năng ra quyết định, nêu lên nhận định nhưng nếu đòi hỏi nhiều quá trình suy luận sẽ phản ánh khả năng tư duy phức tạp

*Bảng 1. Thể hiện mối tương quan giữa câu hỏi đọc hiểu (theo mô hình lập luận S.Toulmin), thang độ Bloom và các giai đoạn phát triển tư duy phản biện*

| TT | Câu hỏi đọc hiểu theo mô hình S. Toulmin (Nhiệm vụ chỉ gồm một quá trình suy luận)                                       | Thang độ Bloom             | Giai đoạn phát triển tư duy phản biện/năng lực tư duy phản biện |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------|-----------------------------------------------------------------|
| 1  | Nhóm câu hỏi dự đoán để xây dựng đánh giá                                                                                | Hiểu                       | Tư duy sơ cấp                                                   |
| 2  | Nhóm câu hỏi xác định (dữ liệu, lý lẽ)                                                                                   | Nhận biết/ghi nhớ          | Tư duy “thụ động”                                               |
| 3  | Nhóm câu hỏi đánh giá vai trò, sức mạnh của mỗi loại dữ liệu, lý lẽ nêu ra cho lập luận                                  | Đánh giá                   | Tư duy tiên tiến                                                |
| 4  | Nhóm câu hỏi đánh giá sự hợp lý, chắc chắn, đầy đủ, sự mạnh/yếu của các dẫn chứng, lý lẽ                                 | Đánh giá                   | Tư duy tiên tiến                                                |
| 5  | Nhóm câu hỏi xác định mối quan hệ giữa các dữ liệu                                                                       | Phân tích                  | Tư duy sơ cấp                                                   |
| 6  | Nhóm câu hỏi xác định yếu tố hỗ trợ cho lý lẽ                                                                            | Phân tích                  | Tư duy sơ cấp                                                   |
| 7  | Nhóm câu hỏi xác định sự tồn tại của yếu tố hạn định cho kết luận                                                        | Đánh giá                   | Tư duy tiên tiến                                                |
| 8  | Nhóm câu hỏi xác định yếu tố phản bác                                                                                    | Đánh giá                   | Tư duy tiên tiến                                                |
| 9  | Nhóm câu hỏi đánh giá khả năng ra quyết định [quá trình tư duy (so sánh, cân nhắc sự hợp lý của các lập luận/phán đoán)] | Đánh giá/ứng dụng/sáng tạo | Tư duy vượt trội                                                |

hơn, mức độ khái quát hoá cao hơn.

Vận dụng nhóm câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện theo mô hình S. Toulmin, mối quan hệ của chúng với năng lực tư duy của Bloom và năng lực tư duy phản biện theo thang độ của Richard Paul, Linda Elder, chúng tôi tiến hành xây dựng các câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong đọc hiểu văn bản theo đặc trưng riêng của từng kiểu loại văn bản.

Chúng tôi đặt ra giải quyết các vấn đề sau:

+ Nguyên tắc xây dựng câu hỏi đánh giá sẽ gồm những nguyên tắc nào?

+ Quy trình xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản theo định hướng xem xét *mối tương quan giữa câu hỏi đọc hiểu (theo mô hình lập luận S. Toulmin) với thang độ Bloom, các giai đoạn phát triển tư duy phản biện* đặc trưng kiểu loại văn bản gồm những bước nào?

+ Câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện theo từng kiểu loại văn bản cụ thể là gì và phản ánh mức độ năng lực tư duy phản biện như thế nào?

+ Với hệ thống câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện đã xây dựng, hình thức đánh giá nào là phù hợp nhất?

Trong giới hạn của bài viết, chúng tôi chỉ minh hoạ với thể loại văn bản văn học truyện ngắn.

### **3. Kết quả nghiên cứu**

#### **3.1. Nguyên tắc xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực**

- Đảm bảo sự khách quan, công bằng: câu hỏi đặt ra cần khách quan, công bằng với mọi đối tượng được đánh giá.

- Đảm bảo sự toàn diện: đầy đủ các nhiệm vụ đọc hiểu gắn với đặc trưng kiểu văn bản và thể loại, với đầy đủ biểu hiện năng lực tư duy phản biện.

- Ngữ liệu đánh giá thuộc những kiểu văn bản đã được học nhưng là văn bản mới.

#### **3.2. Quy trình xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực**

- Bước 1: Xác định kiểu loại văn bản sử dụng đánh giá năng lực tư duy phản biện.

- Bước 2: Xác định các nhiệm vụ đọc hiểu gắn với đặc trưng của thể loại và kiểu văn bản.

- Bước 3: Xây dựng các câu hỏi mở, khái quát, dự đoán đánh giá/nhận định theo từng nhiệm vụ.

- Bước 4: Xây dựng các câu hỏi kiểm chứng năng lực giải thích, cân nhắc, ra quyết định, sáng tạo theo từng nhiệm vụ.

- Bước 5: Phân loại câu hỏi theo mô hình S. Toulmin.

- Bước 6: Xác định mức độ nhận thức theo thang độ Bloom, mức độ năng lực tư duy phản biện theo sự phân loại của Richard Paul, Linda Elder.

**3.3. Hệ thống câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản qua thể loại truyện ngắn**

**3.4. Nguyên tắc sử dụng hệ thống câu hỏi**

- Từ khái quát đến cụ thể, chi tiết; từ câu hỏi mở sang câu hỏi đóng.

| TT | Câu hỏi                                                                                                                                                                                        | Năng lực theo thang đo Bloom                                                                                       | Năng lực tư duy phản biện             |
|----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| 1. | <i>Nhóm câu hỏi đọc hiểu đề tài, chủ đề, tác giả, hoàn cảnh sáng tác, chủ thích...</i>                                                                                                         |                                                                                                                    |                                       |
|    | - Đọc lướt văn bản, em có được những thông tin gì<br>+ <i>Nội dung trả lời tường minh trong văn bản</i><br>+ <i>Nội dung trả lời hàm ẩn trong văn bản</i>                                      | Nhận biết (đọc hiểu dấu hiệu hình thức)<br>Hiểu (nhận biết chủ động, tích cực)                                     | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp    |
|    | - Dựa vào căn cứ nào em biết được những thông tin đó?<br>+ <i>Nội dung trả lời tường minh trong văn bản</i><br>+ <i>Nội dung trả lời hàm ẩn trong văn bản</i>                                  | Nhận biết (xác định bằng chứng)<br>Nhận biết (chủ động, tích cực)/<br>Hiểu (xác định bằng chứng nhưng có suy luận) | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp    |
|    | - Em có được thông tin gì từ hình thức tiêu đề, chủ thích của văn bản?                                                                                                                         | Nhận biết (đọc xác định dấu hiệu hình thức)                                                                        | Tư duy “thụ động”                     |
|    | - Nếu có thể được đặt lại nhan đề của văn bản, em sẽ đặt là gì?<br>- Lý do em đặt nhan đề đó là gì?                                                                                            | - Ứng dụng/sáng tạo                                                                                                | Tư duy tiên tiến                      |
| 2. | <i>Nhóm câu hỏi đọc hiểu kết cấu của văn bản</i>                                                                                                                                               |                                                                                                                    |                                       |
|    | - Truyện có kết cấu như thế nào?<br>+ <i>Câu trả lời dựa vào dấu hiệu hình thức.</i><br>+ <i>Câu trả lời có căn cứ (luận cứ xác đáng)</i>                                                      | Nhận biết (đọc xác định dấu hiệu hình thức của văn bản)<br>Hiểu (nhận biết chủ động, tích cực)                     | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp    |
|    | - Nội dung mỗi phần trong kết cấu của truyện là gì?<br>+ <i>Nội dung tường minh trong văn bản</i><br>+ <i>Nội dung ngầm ẩn trong văn bản</i><br>+ Căn cứ nào có thể xác định được nội dung đó? | Nhận biết (đọc xác định dấu hiệu hình thức)<br>Hiểu (nhận biết chủ động, tích cực)                                 | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp    |
|    | - Kiểu kết cấu này, em đã từng gặp trong những tác phẩm nào, thường thể hiện ý nghĩa gì?                                                                                                       | Phân tích (liên tưởng, so sánh)                                                                                    | Tư duy sơ cấp                         |
|    | - Nếu đổi lại kết cấu tác phẩm thì điều gì sẽ xảy ra?                                                                                                                                          | Đánh giá (đánh giá những hạn định/yếu tố phản bác)                                                                 | Tư duy tiên tiến                      |
| 3. | <i>Nhóm câu hỏi đọc hiểu thời gian, không gian nghệ thuật trong truyện</i>                                                                                                                     |                                                                                                                    |                                       |
|    | - Bối cảnh truyện được diễn ra trong thời gian, không gian nào?<br>+ <i>Câu trả lời có thể xác định tường minh trong văn bản</i><br>+ <i>Câu trả lời cần sự suy luận qua lớp ngôn ngữ</i>      | Nhận biết (xác định dữ liệu/đọc hiểu dấu hiệu hình thức)<br>Hiểu (nhận biết chủ động, tích cực)                    | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp    |
|    | - Không gian, thời gian đó có giá trị ý nghĩa như thế nào đối với ý nghĩa nghệ thuật của văn bản?<br>+ <i>Câu trả lời không có căn cứ</i><br>+ <i>Câu trả lời có căn cứ xác đáng</i>           | Nhận biết (cảm nhận chưa có lý lẽ thích hợp)<br>Đánh giá vai trò của luận cứ                                       | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy tiên tiến |
|    | - Tại sao em có thể khẳng định không gian, thời gian trong tác phẩm có ý nghĩa đó?                                                                                                             | Phân tích                                                                                                          | Tư duy sơ cấp                         |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                        |                                                        |
|----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| 4. | <i>Nhóm câu hỏi đọc hiểu cốt truyện, nhân vật, giọng điệu, người kể chuyện, ngôi kể</i>                                                                                                                                                                               |                                                                                                        |                                                        |
|    | - Cốt truyện/nhân vật/giọng điệu/người kể chuyện/ngôi kể trong truyện là gì/ai/thế nào/thứ mấy?                                                                                                                                                                       | Nhận biết (xác định dữ liệu/đọc hiểu qua dấu hiệu hình thức)                                           | Tư duy “thụ động”                                      |
|    | - Nhân vật có đặc điểm như thế nào?<br>+ <i>Câu trả lời chỉ nêu dẫn chứng về hình dáng, cử chỉ, hành động, ngôn ngữ</i><br>+ <i>Câu trả lời có sự khái quát, tổng hợp, nhận định</i><br>+ <i>Câu trả lời có sự đánh giá, xem xét trong những mối liên hệ, so sánh</i> | Nhận biết (xác định dữ liệu)<br><br>Hiểu<br>Đánh giá                                                   | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp<br>Tư duy tiên tiến |
|    | - Đánh giá vai trò của người kể chuyện/giọng điệu/ngôi kể đối với việc biểu đạt nghệ thuật, nội dung của tác phẩm?                                                                                                                                                    | Đánh giá                                                                                               | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Cảm xúc, thái độ của tác giả với nhân vật?<br>+ <i>Câu trả lời là cảm nhận chung thiếu căn cứ</i><br>+ <i>Câu trả lời có căn cứ lý giải xác đáng</i>                                                                                                                | Nhận biết (cảm nhận chủ quan)<br>Hiểu (giải thích/xác định dẫn chứng)                                  | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy sơ cấp                     |
| 5. | <i>Nhóm câu hỏi đọc hiểu chi tiết tiêu biểu, hấp dẫn</i>                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                        |                                                        |
|    | - Hình ảnh/chi tiết/từ ngữ nào là biểu tượng trong tác phẩm?<br>+ <i>Câu trả lời thiếu căn cứ/hoặc chỉ dựa vào dấu hiệu hình thức</i><br>+ <i>Câu trả lời có lý giải xác đáng</i>                                                                                     | Nhận biết (xác định dữ liệu qua đọc hiểu hình thức)<br>Đánh giá (rút ra nhận định vai trò của dữ liệu) | Tư duy “thụ động”<br><br>Tư duy tiên tiến              |
|    | - Tại sao hình ảnh B là biểu tượng mà không phải hình ảnh C?                                                                                                                                                                                                          | Đánh giá (nhận định, so sánh mức độ quan trọng của dữ liệu)                                            | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Tác giả đã sử dụng biện pháp tu từ gì khi miêu tả/kể về chi tiết Y?                                                                                                                                                                                                 | Nhận biết (xác định dữ liệu qua đọc hiểu hình thức)                                                    | Tư duy “thụ động”                                      |
|    | - Tác dụng của việc sử dụng từ ngữ/ biện pháp tu từ có trong chi tiết Z là gì?                                                                                                                                                                                        | Hiểu (giải thích)                                                                                      | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Em có nhận xét gì về chi tiết mở đầu/kết thúc truyện?<br>+ <i>Câu trả lời thiếu căn cứ/ chỉ dựa vào dấu hiệu hình thức</i><br>+ <i>Câu trả lời có căn cứ xác đáng</i>                                                                                               | Nhận biết (xác định được dữ liệu)<br>Đánh giá                                                          | Tư duy “thụ động”<br>Tư duy tiên tiến                  |
|    | - Nếu được thay đổi cách kết thúc truyện hoặc hành động của nhân vật chính, em sẽ thay đổi như thế nào? Vì sao?                                                                                                                                                       | Ứng dụng/sáng tạo (có liên hệ)                                                                         | Tư duy vượt trội                                       |
|    | - Có người cho rằng, chi tiết A nên được thay bằng B, ý kiến của em là gì? Vì sao?                                                                                                                                                                                    | Đánh giá (mức độ quan trọng của dữ liệu)                                                               | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | <i>Nhóm câu hỏi nhận định khái quát nội dung, nghệ thuật của văn bản, vận dụng, liên hệ</i>                                                                                                                                                                           |                                                                                                        |                                                        |
| 6. | - Thông điệp tác giả muốn gửi gắm qua tác phẩm là gì?                                                                                                                                                                                                                 | Hiểu (nêu nhận định khái quát)                                                                         | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Dấu ấn thời đại và con người nhà thơ thể hiện như thế nào trong tác phẩm?                                                                                                                                                                                           | Phân tích (so sánh, suy luận tương đồng)                                                               | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Đặc trưng thể loại được thể hiện như thế nào trong tác phẩm?                                                                                                                                                                                                        | Phân tích (so sánh, suy luận tương đồng)                                                               | Tư duy tiên tiến                                       |
|    | - Khi nói về tác phẩm, có người cho rằng Z, nhưng có người lại cho rằng R. Bạn theo quan điểm nào? Tại sao? (Có thể đưa ra quan điểm khác Z, R)                                                                                                                       | Đánh giá/sáng tạo                                                                                      | Tư duy tiên tiến/Tư duy vượt trội                      |
|    | - Bài học liên hệ em có thể rút ra từ tác phẩm là gì?                                                                                                                                                                                                                 | Ứng dụng (giải quyết vấn đề thực tiễn)                                                                 | Tư duy vượt trội                                       |

Câu hỏi khái quát và câu hỏi mở sẽ đánh giá rõ hơn khả năng tự bao quát, nhận diện, tự phát hiện vấn đề đọc hiểu.

- Linh hoạt tùy theo câu trả lời của học sinh để đặt ra những câu hỏi tiếp theo phù hợp để kiểm tra năng lực chủ động, tích cực đọc hiểu tự thân hoặc ngoại thân. Trên thực tế, thứ tự, số lượng các câu hỏi có thể thay đổi tùy thuộc vào câu trả lời. Ví dụ: nếu câu trả lời ở cấp độ thể hiện khả năng bao quát nhanh, dự đoán, học sinh đã trả lời sai; giáo viên có thể đưa ra câu hỏi phụ để kiểm tra mức độ thấp hơn là khả năng nhận biết, xác định dựa trên câu chữ tường minh. Nếu câu trả lời dự đoán, học sinh trả lời đúng, giáo viên có thể sử dụng các câu hỏi xác định dữ liệu, lý lẽ...; câu hỏi đánh giá vai trò, sức mạnh của mỗi loại dữ liệu, lý lẽ là căn cứ để khẳng định nội dung dự đoán.

- Đi từ những câu hỏi đánh giá quá trình tư duy phản biện tự thân đến các câu hỏi đánh giá quá trình tư duy phản biện ngoại thân. Điều này có nghĩa là nên đặt ra các câu hỏi để khẳng định có hay không khả năng tự phát hiện, tự giải quyết vấn đề, tự đưa ra được các lập luận phù hợp với dự đoán/nhận định. Sau đó, có thể đánh giá khả năng phản biện ngoại thân (có sự tham gia tương tác với những người khác). Hệ thống câu hỏi trên đây chủ yếu là để hỏi về quá trình tư duy phản biện ngoại thân. Để có thể kiểm chứng năng lực tư duy phản biện tự thân, chúng ta có thể sử dụng bổ sung các câu hỏi chung lúc đầu, chẳng hạn: *Em nghĩ gì về tác phẩm này? Em nghĩ gì về...*

- Sử dụng hình thức phỏng vấn: việc sử dụng câu hỏi trắc nghiệm đa lựa chọn, thậm chí viết tự luận để đánh giá chưa cho thấy được sự tối ưu. Đặc biệt, chưa cho thấy được năng lực “phản biện”. Làm thế nào để chúng ta đánh giá được quá trình tư duy tự thân và tùy thuộc vào tình huống để chúng ta tạo nên các câu hỏi bộc lộ được năng lực tư duy phản biện ngoại thân? Làm thế nào để chúng ta biết được học sinh có biết cân nhắc sức mạnh của các luận cứ và sự chắc chắn hay không khi ra quyết định (phán đoán/nhận định)?...

Với sự phức tạp đó, cần thiết sử dụng phỏng vấn với hệ thống câu hỏi mở.

#### 4. Kết luận

Bài viết đã đề xuất nguyên tắc, quy trình xây dựng câu hỏi, nguyên tắc sử dụng câu hỏi và hệ thống câu hỏi đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản. Kết quả nghiên cứu của bài viết có thể định hướng quá trình tổ chức dạy học phát triển năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản theo đặc trưng thể loại. Trong giới hạn của bài viết, chúng tôi chưa có điều kiện xây dựng được đầy đủ hệ thống câu hỏi với tất cả các thể loại trong các kiểu văn bản. Tuy nhiên, sử dụng quy trình bài viết đã nêu ra có thể dễ dàng xây dựng hệ thống câu hỏi đánh giá với thể loại khác trong văn bản văn học hoặc văn bản nghị luận, văn bản thông tin. Ngoài ra, những câu hỏi tương ứng với đặc trưng của kiểu văn bản ở trên có thể là một gợi ý cho việc xây dựng rubric đánh giá năng lực tư duy phản biện trong dạy học đọc hiểu văn bản.

#### TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Thị Kim Dung, “Xây dựng chuẩn đánh giá năng lực đọc hiểu văn bản cho học sinh lớp 9 môn Ngữ văn”, Khoa học giáo dục Việt Nam, số 22, tr.62-67, 2019.
- [2] Lê Sĩ Điền, Nguyễn Văn Thu, “Phát triển tư duy phản biện trong dạy học môn Ngữ văn cho học sinh ở Trường Dự bị đại học Dân tộc Trung ương”, Khoa học, Giáo dục và Công nghệ, số 03, tr.99-106, 2020.
- [3] Đinh Thị Quỳnh Hà, “Phát triển tư duy phản biện cho sinh viên trong giáo dục đại học”, Khoa học giáo dục Việt Nam, số 01, tr.20-25, 2024.
- [4] Nguyễn Thị Nga, “Phát triển tư duy phản biện cho học sinh trong mô hình trường học thông minh”, Hội thảo quốc tế: Giáo dục cho mọi người, tr.34-42, 2018.
- [5] Nguyễn Thị Lệ Thanh, “Xây dựng bộ tiêu chí đánh giá năng lực phản biện cho học sinh trong dạy học đọc hiểu văn bản ở chương trình Ngữ văn THPT”, Khoa học - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Huế, Số 2, tr. 96-106, 2020.
- [6] Trần Tuyền, Nguyễn Thị Hiệp, “Phát triển kỹ năng phản biện cho sinh viên”, Tạp chí Khoa học quản lý giáo dục, số 04 (28), tr. 93-97, 2020.
- [7] Aloqaili, A. S., “The relationship between reading comprehension and critical thinking”, Journal of King Saud University- Language and Translation, Issue 24, pp. 35-41, 2020.

⇒ Xem tiếp trang 175